

**ΤΑ ΞΕΝΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΕΩΣ
ΤΟΝ ΚΡΙΜΑΪΚΟ ΠΟΛΕΜΟ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΜΗ ΣΤΗΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗ**

Τηλέμαχος Καλομοίρης
Φιλολόγος (Δρ) – Νομικός ΑΠΘ// Εκπαιδευτικός

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της εισήγησης είναι η ανάδειξη του ρόλου των λεγόμενων ξενικών κομμάτων στην πολιτική ιστορία του ελληνικού κράτους, από την ίδρυσή του μέχρι τον Κριμαϊκό Πόλεμο και την παρακμή τους. Θα αναφερθούν ακροθιγώς οι σημαντικότεροι σταθμοί της εξέλιξης των κομμάτων. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 επιδιώχθηκε η εγκαθίδρυση ενός κράτους δυτικού τύπου. Κατά την πρώτη δεκαετία διακυβέρνησης του Όθωνα, το πολιτικό σύστημα βασιζόταν στη βασιλική απολυταρχία. Μετά την επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 αρχίζει η περίοδος της Συνταγματικής Μοναρχίας. Μετά από τον Κριμαϊκό πόλεμο τα ξενικά κόμματα έχασαν την λαϊκή τους επιρροή και παρήκμασαν.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

*Αγγλικό κόμμα, γαλλικό κόμμα, ρωσικό κόμμα,
απόλυτη μοναρχία, παρακμή ξενικών κομμάτων*

---

1. Οι πολιτικές παρατάξεις κατά την περίοδο πριν την ανεξαρτησία

Για την κατανόηση της λειτουργίας των ελληνικών πολιτικών κομμάτων, κατά την περίοδο πριν την ανεξαρτησία, είναι απαραίτητο να διερευνηθούν τα συστήματα σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών ομάδων των υπόδουλων Ελλήνων. Κυρίαρχο σύστημα, που καθόριζε τη δομή των παραπάνω σχέσεων, μπορεί να θεωρηθεί αυτό της «προστασίας». Τη βάση ολόκληρου του συστήματος αποτελούσε η οικογένεια, στην οποία περιλαμβάνονταν οι επιγαμίες, οι υιοθεσίες, οι κουμπαριές και οι «αδελφοποιτοί»¹. Μία οικογένεια μπορούσε να αναζητήσει την «προστασία» μίας πιο ισχυρής και πλούσιας οικογένειας. Αυτή η εξάρτηση της μίας οικογένειας από την άλλη δημιουργούσε ενώσεις, τις «φατρίες». Η «φατρία» είχε τοπικό χαρακτήρα κατά την προεπαναστατική περίοδο και δεν διεπόταν από κάποιο ιδεολογικό χαρακτήρα ούτε μπορεί να χαρακτηριστεί ως κόμμα, με τη σημερινή έννοια του όρου.

2. Η δημιουργία του καποδιστριακού κόμματος

Τον Ιανουάριο του 1828, έφτασε στην Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας. Ο Καποδίστριας επιδίωξε να συνενώσει κάποιες από τις «φατρίες», για να δημιουργήσει έναν δικό του κομματικό μηχανισμό, χρησιμοποιώντας την κρατική μηχανή. Το κόμμα ονομαζόταν συνήθως «κυβερνητικό» ή των «Ναπαίων» (πιθανόν πήρε αυτό το όνομα από κάποιον Κερκυραίο Νάπα, που ήταν ένθερμος οπαδός του Καποδίστρια). Κύριος πυρήνας του κόμματος ήταν η ρωσική «φατρία». Δύο θεωρούνται τα επιτεύγματα του Καποδίστρια σε σχέση με το κόμμα που δημιούργησε. Πρώτον, συνέστησε ένα κόμμα με ισχυρή συνοχή και δομή. Δεύτερον, το καποδιστριακό κόμμα αναπτύχθηκε σε εθνικό επίπεδο και κάλυπτε όλη την τότε ελληνική επικράτεια. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το κόμμα επιβίωσε και μετά το θάνατο του Καποδίστρια. Ο Γάλλος πρεσβευτής στην Αθήνα Πισκατόρου θεωρούσε ότι ο μοναδικός πολιτικός σχηματισμός, που έπρεπε να χαρακτηρίζεται ως κόμμα ήταν το «καποδιστριακό»².

3. Οι «συνταγματικές» φατρίες

Από την άφιξη του Καποδίστρια και μέχρι την ίδρυση του ελληνικού κράτους λειτουργούσαν τέσσερις ισχυρές συνταγματικές φατρίες. Η πρώτη ομάδα είναι η «αγγλική», η δεύτερη η «γαλλική», η τρίτη η φατρία των Κουντουριωτών και η τέταρτη αυτή των Μαυρομιχαλαίων³. Οι παραπάνω «φατρίες», αν και

¹ Ι. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881*, Αθήνα 1977, 27. Επίσης, J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997, 70.

² J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 144.

³ Ι. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 29. G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, τόμ. Α', Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2008, 26. Ο Παπαρηγόπουλος ισχυρίζεται ότι η επιθυμία για συνταγματικές ελευθερίες ήταν

διακρίνονταν για τον συνταγματικό και τον αντικαποδιστριακό τους προσανατολισμό, δεν κατάφεραν να συνενωθούν, ώστε να δημιουργήσουν ένα ενιαίο κόμμα⁴. Η «αγγλική» φατρία αποτελούνταν από εμπόρους, άρχοντες και προερχόμενους από τη Δύση Έλληνες, χωρίς να βασίζεται σε πελατειακές σχέσεις⁵. Αντίθετα, η «γαλλική» φατρία στηριζόταν κυρίως σε πελατειακές δομές⁶, όπου κυριαρχούσαν οι Ρουμελιώτες υπό τον Ιωάννη Κωλέττη, αλλά συμμετείχαν και άρχοντες από την Πελοπόννησο⁷.

4. Η περίοδος της Αντιβασιλείας (1833-1835)

Την 30^η Ιανουαρίου 1833, ο Όθωνας αποβιβάστηκε στο Ναύπλιο από την αγγλική φρεγάτα «Μαδαγασκάρη». Κατόπιν, την 11^η Ιουλίου 1832 ορίστηκαν τα μέλη της Αντιβασιλείας (ο κόμης Άρμανσπεργκ, ο καθηγητής Μάουρερ και ο στρατηγός Έυδεκ). Ο Άρμανσπεργκ τέθηκε επικεφαλής της Αντιβασιλείας. Είχε την φήμη του φιλελεύθερου στην πατρίδα του, την Βαυαρία. Είχε την υποστήριξη της Αγγλίας και της Γαλλίας⁸. Ο Μάουρερ ήταν εξαιρετικός νομομαθής⁹. Τέλος, ο Έυδεκ είχε έρθει στην Ελλάδα από το 1826 ως απεσταλμένος του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου. Πολέμησε στον Αγώνα της ανεξαρτησίας και είχε ταυτιστεί με το κόμμα των ρωσόφιλων «Ναπαίων».

Η Αντιβασιλεία τοποθέτησε σε όλες τις σημαντικές θέσεις Βαυαρούς¹⁰. Ακόμη και στον στρατό, όπου θα περίμενε κανείς να αποκατασταθούν οι αγωνιστές της Επανάστασης, κυριαρχούσαν οι Βαυαροί. Την 15^η Απριλίου 1833 ορίστηκαν τα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου (Σπυρίδωνας Τρικούπης, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Γεώργιος Ψύλλας, Γεώργιος Πραϊδής και Ιωάννης Κωλέττης).

απολύτως ξένη στη συνείδηση του έθνους. Απέδιδε την πίεση για παραχώρηση συντάγματος σε συνωμοσία της βρετανικής διπλωματίας. Ο δε Καρολίδης παρουσιάζει τον κοινοβουλευτισμό ως τον κύριο εχθρό του έθνους, για το οποίο βλ. *ό.π.*, 28.

⁴ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 163. Ο εμφύλιος που ακολούθησε τη δολοφονία του Καποδίστρια φανάτισε τους οπαδούς του «γαλλικού» και του «αγγλικού» κόμματος, με αποτέλεσμα να διασπασθεί η συνταγματική παράταξη.

⁵ Αν και χρησιμοποιείται ως επιχείρημα για την ύπαρξη πελατειακών σχέσεων στο «αγγλικό» κόμμα ο γάμος του Σπυρίδωνα Τρικούπη με την αδελφή του Μαυροκορδάτου, το γεγονός αυτό δεν αρκεί για να στηρίζει την υπόθεση ότι το κόμμα στηριζόταν στο πελατειακό σύστημα, καθώς αυτή είναι μία μεμονωμένη περίπτωση. Βλ. G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 105.

⁶ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 168. Επίσης, το «γαλλικό» κόμμα ήταν σύμπραξη πολλών τοπικών αρχόντων και δεν είχε τόσο μεγάλη συνοχή, όπως το «αγγλικό».

⁷ G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 118.

⁸ Ι. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 34-35.

⁹ Ο Μάουρερ υποστήριζε ότι όπως οι Έλληνες τον 14^ο και 15^ο αιώνα έφεραν την ελληνική σοφία στην Ευρώπη, έτσι τώρα οι Ευρωπαίοι έπρεπε να επαναφέρουν το φως στην πατρίδα του από την οποία είχε εκλείψει τόσο καιρό, για το οποίο βλ. J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 194-195.

¹⁰ Το 1834 είχαν έρθει στην Ελλάδα 5.000 Βαυαροί στρατιωτικοί και όλοι οι διοικητές ήταν ξένοι. Αντίθετα στο ναυτικό δεν τοποθετήθηκαν ξένοι, για το οποίο βλ. *ό.π.*, 196.

Στο Υπουργικό Συμβούλιο υπερείχαν οι εκπρόσωποι του «αγγλικού» κόμματος. Ο μοναδικός εκπρόσωπος του «γαλλικού» κόμματος ήταν ο Κωλέττης, ο οποίος ανέλαβε το δευτερεύον Υπουργείο των Ναυτικών¹¹. Το «ρωσικό», όμως, κόμμα δεν εκπροσωπήθηκε καθόλου στο Υπουργικό Συμβούλιο¹². Είχε υποστεί ήδη ισχυρό πλήγμα, όταν δεν τοποθετήθηκε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αρχηγός του στρατού, όπως αναμενόταν, και παραμερίστηκαν πολλά στελέχη του καποδιστριακού κόμματος.

Η Αντιβασιλεία έδειχνε ανησυχία για την αυξανόμενη ανάμιξη της Αγγλίας και της Ρωσίας στα ελληνικά πολιτικά πράγματα. Η Γαλλία θεωρήθηκε λιγότερο ανταγωνιστική δύναμη, σε σχέση με τις άλλες δύο, και ότι δεν προκαλούσε κινδύνους για τις ελληνικές υποθέσεις. Έτσι, η Αντιβασιλεία, με κύριο εκφραστή τον καθηγητή Μάουρερ, υποστήριζε το λεγόμενο «γαλλικό» κόμμα και τη γαλλική πολιτική στην Ελλάδα¹³.

Αντίθετα, όμως, από τις προσδοκίες και τις επιδιώξεις της Αντιβασιλείας, τα κόμματα δεν υπέστησαν καίριο πλήγμα. Οι εκπρόσωποι του «ρωσικού» κόμματος στράφηκαν ανοιχτά κατά της Αντιβασιλείας, μέσω της εφημερίδας «Χρόνος», η οποία άσκησε αυστηρή κριτική στις αποφάσεις της Αντιβασιλείας, όπως για την κατάργηση των ατάκτων στρατιωτικών σωμάτων και το κλείσιμο μοναστηριακών κοινοτήτων¹⁴. Παράλληλα, το «ρωσικό» κόμμα συνέλεγε υπογραφές με σκοπό την αποστολή επιστολής προς τον Τσάρο Νικόλαο Α΄ (1825-1855)¹⁵ ζητώντας την αποχώρηση της Αντιβασιλείας και την ανάληψη της εξουσίας αποκλειστικά από τον βασιλιά Όθωνα¹⁶.

Η σημαντικότερη, όμως, «συνωμοσία», που είχε και δραματικότερες συνέπειες ήταν αυτή του Βαυαρού καθηγητή Φραντς, που εργαζόταν ως διερμηνέας για την Αντιβασιλεία¹⁷. Ο καθηγητής Φραντς, με την ανοχή, κατά πάσα πιθανότητα, του κόμη Άρμανσπεργκ, συνέλεγε υπογραφές για την εκδίωξη των άλλων δύο μελών της Αντιβασιλείας, με σκοπό την ανάληψη της εξουσίας εξ ολοκλήρου από τον κόμη Άρμανσπεργκ¹⁸. Το «ρωσικό» κόμμα υποστήριξε το κείμενο του καθηγητή Φραντς. Τα άλλα δύο, ωστόσο, μέλη της Αντιβασιλείας, έχοντας την πλειοψηφία, έδωσαν εντολή να εκδιωχθεί από την Ελλάδα ο καθηγητής Φραντς.

¹¹ Ο Κωλέττης είχε στόχο, εκείνη την περίοδο, την εκδίωξη των Βαυαρών και την παραχώρηση Συντάγματος, G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 218.

¹² Η Αντιβασιλεία μεροληπτούσε κατά του «ρωσικού» κόμματος, για το οποίο βλ. J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 235.

¹³ I. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β΄, Εστία, Αθήνα 2014, 54.

¹⁴ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 237.

¹⁵ Πολλοί Έλληνες πίστευαν τότε ότι πίσω από την μυστηριώδη ανώτατη αρχή της Φιλικής Εταιρείας βρισκόταν ο τσάρος της Ρωσίας, για το οποίο βλ. G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 222.

¹⁶ I. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 46. J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 237.

¹⁷ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 238.

¹⁸ I. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 46-47.

Η δεύτερη απόφαση της πλειοψηφίας της Αντιβασιλείας ήταν η τραγικότερη: δόθηκε εντολή, τον Σεπτέμβριο του 1833, για την μυστική σύλληψη των επιφανεστέρων μελών του «ρωσικού» κόμματος, μεταξύ των οποίων ο Θ. Κολοκοτρώνης, ο γιός του, Ιωάννης (γνωστός με το προσωνύμιο Γενναίος) Κολοκοτρώνης, ο Δημήτρης Πλαπούτας, ο Κίτσος Τζαβέλλας και άλλοι αγωνιστές. Κατόπιν, η Αντιβασιλεία, για να αποδυναμώσει την επιρροή και άλλων Ελλήνων πολιτικών, απέστειλε τον Σπυρίδωνα Τρικούπη ως πρεσβευτή στην Αγγλία, τον Ανδρέα Μεταξά στο Κάιρο και τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο στην Πρωσία και την Βαυαρία.

Με τον ανασχηματισμό, τον Οκτώβριο του 1833, ο Ιωάννης Κωλέττης ανέλαβε το Υπουργείο των Εσωτερικών και ο, επίσης, γαλλόφιλος Κωνσταντίνος Σχινάς το Υπουργείο της Δικαιοσύνης. Ο Κωλέττης και ο Σχινάς αποδείχθηκαν φανατικοί αντίπαλοι του «αγγλικού», αλλά κυρίως του «ρωσικού» κόμματος, ενώ επιδίωξαν την καταδίκη του Θ. Κολοκοτρώνη¹⁹. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η γαλλόφιλη εφημερίδα «Σωτήρ» αποφασίστηκε να οριστεί ως επίσημη κυβερνητική εφημερίδα και να τυπώνεται στο Βασιλικό Τυπογραφείο. Ο καθηγητής Μάουρερ έφτασε να χαρακτηρίζει το «γαλλικό» κόμμα ως «εθνικό» και θεωρούσε τον αρχηγό του, Ιωάννη Κωλέττη, τον δημοφιλέστερο πολιτικό της Ελλάδας εκείνη την χρονική περίοδο.

Τελικά, κάνοντας συνολική αποτίμηση της πολιτικής της Αντιβασιλείας απέναντι στα κόμματα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τα μέλη της Αντιβασιλείας έπραξαν αυτό το οποίο ήθελαν, αρχικά, να καταπολεμήσουν: αναμίχθηκαν στις κομματικές διενέξεις της Ελλάδας και έλαβαν θέση υπέρ του «γαλλικού» κόμματος²⁰.

Τον Ιούλιο του 1834, στάλθηκε από τον βασιλιά Λουδοβίκο της Βαυαρίας, στη θέση του καθηγητή Μάουρερ, ο Κόμπελ και, του Άμπελ, που ήταν γραμματέας της Αντιβασιλείας, ο Γκράινερ. Αυτή η αλλαγή θεωρήθηκε νίκη της αγγλικής διπλωματίας.

Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, αρχηγός του «αγγλικού» κόμματος, επιδίωκε την έκδοση αθωωτικής απόφασης στη δίκη του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Ο Κλωνάρης, που ανέλαβε την υπεράσπιση των κατηγορουμένων, ήταν φίλος του «αγγλικού» κόμματος και φίλος του Μαυροκορδάτου. Συντόνισαν, με αυτό τον τρόπο, τα δύο κόμματα, το «αγγλικό» και το «ρωσικό», τη δράση τους εναντίον της πλειοψηφίας της Αντιβασιλείας.

5. Η περίοδος κυριαρχίας του Άρμανσπεργκ (1835-1837)

Μετά την αντικατάσταση των μελών της Αντιβασιλείας, δύο είχαν μείνει κυρίαρχοι στην ελληνική πολιτική σκηνή: ο κόμης Άρμανσπεργκ και ο Ιωάννης Κωλέττης. Τον Μάιο του 1835 ο Όθωνας ενηλικιώθηκε. Ανέλαβε ο Άρμανσπεργκ

¹⁹ ό.π., 48-49.

²⁰ ό.π., 51. Το «αγγλικό» και το «ρωσικό» κόμμα είχαν κοινό μέτωπο κατά της Αντιβασιλείας, για το οποίο βλ. J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 241.

Αρχιγραμματέας²¹. Ο Άρμανσπεργκ ευνοούνταν από την αγγλική διπλωματία, γιατί θεωρούνταν το καλύτερο αντίβαρο στην επέκταση της ρωσικής πολιτικής στην Ελλάδα²². Ο Μακρυγιάννης ονομάζει τον Άρμανσπεργκ «κατζελάριο» (καγκελάριο δηλαδή) της «αγγλικής» φατριάς²³. Ο σκωτσέζος ιστορικός Φίνλαιν ισχυριζόταν ότι ο Άρμανσπεργκ και ο Λάουονς κυβερνούσαν την Ελλάδα²⁴.

Ο Άρμανσπεργκ, τον Ιανουάριο του 1837, διέλυσε το αντιπολιτευόμενο Δημοτικό Συμβούλιο της Αθήνας, κατέστρεψε τα Πρακτικά του και καταδίκασε τον Μακρυγιάννη σε κατ' οίκον περιορισμό²⁵. Ο Μακρυγιάννης είχε στείλει επιστολή στον Όθωνα, ο οποίος βρισκόταν στην Βαυαρία, για να απομακρύνει τον Άρμανσπεργκ και να αναλάβει ο ίδιος την εξουσία²⁶. Τον Φεβρουάριο του 1837, ο Όθωνας απομάκρυνε τον Άρμανσπεργκ και διόριζε τον Ιγνάτιο φον Ρούντχαρντ Πρόεδρο του Υπουργικού Συμβουλίου και Υπουργό Εξωτερικών²⁷. Ο Ρούντχαρντ, αν και πήρε κάποια ευνοϊκά μέτρα, προκάλεσε την αντιπαλότητα των κομμάτων, που περίμεναν να αναλάβει πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου ένας Έλληνας, αλλά και του Άγγλου πρεσβευτή Λάουονς, καθώς θεωρήθηκε ότι είχε στενές σχέσεις με την Αυστρία. Τον Δεκέμβριο του 1837, παραιτήθηκε ο Ρούντχαρντ²⁸, εξαιτίας διαφωνιών με τον ίδιο τον Όθωνα, ο οποίος εγκαθίδρυσε καθεστώς «πατερναλιστικής απολυταρχίας» σύμφωνα με τον Άγγλο ιστορικό Ντάγκλας Ντέικιν²⁹.

²¹ Ι. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 58-59.

²² Ο Άρμανσπεργκ είχε την απόλυτη εμπιστοσύνη του βασιλιά Λουδοβίκου της Βαυαρίας για τρεις λόγους: α) απολάμβανε την εμπιστοσύνη της Ευρώπης β) είχε άριστη γνώση των ελληνικών πραγμάτων και γ) είχε αναμφισβήτητα διοικητικά προσόντα. Βλ. J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 267.

²³ Ι. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β', 64.

²⁴ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 293.

²⁵ Ι. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 65. J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 304-305.

²⁶ Ι. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β', 67.

²⁷ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*. Ο Όθωνας τη δεύτερη ημέρα της άφιξης του στην Ελλάδα απέλυσε τον Άρμανσπεργκ. Ο Ρούντχαρντ σε επιστολή του στον Μέττερνιχ, τον Σεπτέμβριο του 1837, υποδεικνύει ότι ο Όθωνας δεν πρέπει να παραχωρήσει σύνταγμα, για το οποίο βλ. G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 194 υποσ. 315.

²⁸ Ο Ρούντχαρντ είχε υποβάλει στον Όθωνα δύο αιτήσεις παραίτησης, για το οποίο βλ. G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 195-196. Ο Ρούντχαρντ είχε την υποστήριξη της Ρωσίας και την αντιπάθεια της Αγγλίας, εξαιτίας της αντικατάστασης του Άρμανσπεργκ, για το οποίο βλ. J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 312. Η Αγγλία παρουσίαζε τον Ρούντχαρντ δημιουργία αυστρωρωσικής διπλωματίας, για το οποίο βλ. *ό.π.*, 335.

²⁹ D. Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας (1770-1923)*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989, 117.

6. Η απόλυτη μοναρχία του Όθωνα (1838-1843)

Ο Όθωνας προσπαθούσε να τηρήσει ουδετερότητα απέναντι στα κόμματα και να μην ευνοήσει κάποιο, χωρίς όμως να το καταφέρει³⁰. Την ίδια περίοδο, συντελέστηκαν ανακατατάξεις στο «ρωσικό» κόμμα³¹. Νέοι του αρχηγού αναδείχθηκαν ο Κωνσταντίνος Οικονόμου και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης³². Ο Ρώσος πρεσβευτής Κατακάζυ προσπάθησε, με κάθε μέσο, να ενισχύσει το κόμμα. Εξαιτίας της ελληνικής καταγωγής του (προερχόταν από μανιάτικη οικογένεια) κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των Ελλήνων.

Στο Υπουργικό Συμβούλιο, το «ρωσικό» κόμμα εκπροσωπούσαν από τον Γεώργιο Γλαράκη και τον Ανδρέα Πάικο³³. Ως αντίδραση, συνεργάστηκαν το «γαλλικό» και το «αγγλικό» κόμμα και σχημάτισαν την αντιπολίτευση, με κοινό σύνθημα την παραχώρηση Συντάγματος. Με αυτούς συντάχθηκαν τόσο οπλαρχηγοί του Αγώνα, όπως ο Μακρυγιάννης, όσο και μορφωμένοι Έλληνες, όπως ο Σπυρίδων Τρικούπης, ο ποιητής Αλέξανδρος Σούτσος και άλλοι. Η εφημερίδα του «ρωσικού» κόμματος, ο «Αιών», αρχικά τασσόταν υπέρ του συστήματος της απόλυτης μοναρχίας. Αργότερα, την Άνοιξη του 1839, όμως, αλλάζει πολιτική και τάσσεται υπέρ της παραχώρησης Συντάγματος. Ο Ρώσος πρεσβευτής Κατακάζυ άφηνε να διαφανεί ότι η Ρωσία δεν θα ήταν αντίθετη στη λειτουργία ολιγομελούς κοινοβουλευτικού σώματος.

Τον Φεβρουάριο του 1841, τοποθετήθηκε Υπουργός των Εξωτερικών και Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου ο ηγέτης του «αγγλικού» κόμματος, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος³⁴. Ο Μαυροκορδάτος, ζήτησε από τον Όθωνα την κατάργηση του Ανακτοβουλίου, που αποτελούνταν από Βαυαρούς, και την ανάθεση του Υπουργείου Στρατιωτικών σε Έλληνα και όχι σε Βαυαρό, όπως γινόταν μέχρι τότε. Ο Μαυροκορδάτος μιλούσε για συγκερασμένη απολυταρχία³⁵. Κατά τον Πετρόπουλο, το πρόγραμμα Μαυροκορδάτου βρισκόταν ανάμεσα στο

---

³⁰ Ο Όθωνας, σε επιστολή προς τον πατέρα του, τον Ιανουάριο του 1840, χαρακτηρίζει το «αγγλικό» και «γαλλικό» κόμμα ως «ελευθεριοκαπήλους», G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 194 υποσ. 313. Ι. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 72-73.

³¹ Το «ρωσικό» κόμμα χαρακτηριζόταν για την δυσπιστία προς την Δύση. Οπαδοί του ήταν, εκείνη την εποχή, ακτήμονες, αγωνιστές, χαμηλόβαθμοι αξιωματικοί, χαμηλόβαθμοι δημόσιοι υπάλληλοι, φτωχοί και μοναχοί, G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 225. Ι. Πετρόπουλος & Αικ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 73-74.

³² J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 328. Ο Οικονόμος είχε έρθει από την Ρωσία το 1834.

³³ *ό.π.*, 334.

³⁴ Ο Μαυροκορδάτος υποστήριζε ότι η Ελλάδα έπρεπε πρώτα να εξελιχθεί και να αναπτυχθεί εσωτερικά και ύστερα να επιδιώξει εδαφική επέκταση. Το «αγγλικό» κόμμα πρέσβευε το αντιπροσωπευτικό σύστημα, τη διάκριση των εξουσιών και την παραχώρηση συντάγματος. Ο Hering χαρακτηρίζει τις θέσεις του «αγγλικού» κόμματος ρεαλιστικές, στο G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, *ό.π.*, 199-200.

³⁵ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 532.

συντηρητισμό των Ελλήνων και στο μετριοπαθή φιλελευθερισμό της Ευρώπης³⁶. Ο βασιλιάς δεν δέχτηκε τις προτάσεις του Μαυροκορδάτου. Έτσι, ο Μαυροκορδάτος αναγκάστηκε να οδηγηθεί σε παραίτηση. Κατόπιν, κανένας πολιτικός δεν αναλάμβανε την πρωθυπουργία, αν προηγουμένως δεν γινόταν δεκτές οι θέσεις του Μαυροκορδάτου. Τον Ιούλιο του 1841, ίσως από τον φόβο λαϊκής εξέγερσης, ο Όθωνας ανέθεσε το Υπουργείο των Στρατιωτικών στον Ανδρέα Μεταξά και, με αυτό τον τρόπο, πείστηκε να ορκισθεί ο Μαυροκορδάτος Υπουργός των Εσωτερικών. Τα υπόλοιπα κόμματα αντιπροσωπεύονταν ισότιμα στην κυβέρνηση. Η συνεργασία, όμως, με τον βασιλιά ήταν εξαιρετικά δύσκολη. Αναπόφευκτα, ο Μαυροκορδάτος οδηγήθηκε σε παραίτηση τον Αύγουστο του 1841.

Αυτή η παραίτηση του Μαυροκορδάτου θεωρείται, από πολλούς μελετητές, ότι αποτέλεσε τον καταλύτη, που οδήγησε στην επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου³⁷. Ο Μαυροκορδάτος, με τη σθεναρή στάση του απέναντι στο βασιλιά, κατέστησε φανερό ότι ο ίδιος ο Όθωνας ήταν αυτός ο οποίος δεν ήθελε να αποδώσει την εξουσία στους Έλληνες πολιτικούς και όχι οι Βαυαροί σύμβουλοί του. Αμέσως μετά την παραίτηση Μαυροκορδάτου ανέλαβε Υπουργός Εσωτερικών το ηγετικό στέλεχος του «γαλλικού» κόμματος Δημήτριος Χρηστίδης. Το «γαλλικό» κόμμα δεν κατάφερε, κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης, να ελέγξει την δημόσια διοίκηση, με τον τρόπο που το έκανε το «ρωσικό» κόμμα. Το «γαλλικό» κόμμα περιλάμβανε στις τάξεις του στελέχη που εκπροσωπούσαν σχεδόν όλες τις κοινωνικές τάξεις και δεν αποτελούσε έναν συμπαγή οργανισμό³⁸. Ο αρχηγός του «γαλλικού» κόμματος, Ιωάννης Κωλέττης, ήταν αυτός, που κρατούσε ενωμένες τις διάφορες ομάδες. Ο Γάλλος πρεσβευτής Πισκατόρου προσπαθούσε να ενισχύσει την παρουσία του «γαλλικού» κόμματος στην ελληνική πολιτική σκηνή³⁹. Το 1842, το «αγγλικό» και το «ρωσικό» κόμμα ενεργούσαν σαν να βρίσκονταν σε κάποιου είδους συνασπισμό με στόχο την παραχώρηση Συντάγματος⁴⁰.

7. Η επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου και η παραχώρηση Συντάγματος

Τον Ιανουάριο του 1843, ο Υπουργός Εξωτερικών, Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός, ανακοίνωσε στις Μεγάλες Δυνάμεις ότι η Ελλάδα αδυνατούσε να πληρώσει τα τοκοχρεολύσια του δανείου. Οι τρεις Δυνάμεις, από κοινού, αρνήθηκαν να διευκολύνουν την ελληνική Κυβέρνηση και πίεσαν για την σύναψη νέου δανείου. Τον Σεπτέμβριο του 1843, η ελληνική Κυβέρνηση αναγκάστηκε να αποδεχθεί ότι συγκεκριμένα έσοδα θα χρησιμοποιούνταν για την απευθείας αποπληρωμή του

³⁶ *ό.π.*, 531.

³⁷ Ι. Πετρόπουλος & Ατκ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 86.

³⁸ J. Petropoulos, *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, 551. Η Γαλλία στην Ελλάδα δεν συμμετείχε στους κομματικούς μηχανισμούς, αλλά ασκούσε άμεσο έλεγχο μέσω του Regny, για το οποίο βλ. *ό.π.*, 557.

³⁹ Ι. Πετρόπουλος & Ατκ. Κουμαριανού, «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», 88.

⁴⁰ *ό.π.*, 89.

χρέους, όπως οι φόροι χαρτοσήμου και ιδιοκτησίας. Οι τρεις ξένοι πρεσβευτές και ο εκπρόσωπος του οίκου Ρότσιλντ θα επέβλεπαν όλη τη διαδικασία και τη μεταφορά των χρημάτων στο εξωτερικό. Αυτή η σκληρή αντιμετώπιση επέσπευσε την επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου. Αυτό ισχυρίζονται τόσο οι πρεσβευτές Πισκατόρου και Πρόκες Όστεν όσο και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης⁴¹.

Στην προετοιμασία της επανάστασης συμμετείχαν, ως οργανωτικά και ηγετικά στελέχη, ο Μακρυγιάννης, ο Ανδρέας Μεταξάς, ο Ανδρέας Λόντος, ο Κωνσταντίνος Ζωγράφος, ο Μιχαήλ Σούτσος και Ρήγας Παλαμίδης. Στη «συνωμοσία» εντάχθηκαν οι στρατιωτικοί, μέλη του «ρωσικού» κόμματος, Δημήτριος Καλλέργης, επικεφαλής του ιππικού της Αθήνας, ο Συνταγματάρχης Σκαρβέλης, Διοικητής του πεζικού, ο Συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, Διοικητής της Σχολής Ευελπίδων και ο Λοχαγός του πυροβολικού Σχινάς. Οι πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων πιθανόν να γνώριζαν για το κίνημα, όπως ισχυρίζεται ο Μακρυγιάννης⁴². Ο Όθωνας αναγκάστηκε να αποδεχθεί τα αιτήματα των επαναστατών, τα οποία, εκτός από την παραχώρηση Συντάγματος, ήταν κυρίως η απομάκρυνση όλων των Βαυαρών από τη Διοίκηση και ο σχηματισμός Κυβέρνησης που να απολαμβάνει την εμπιστοσύνη του λαού. Πρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου ανέλαβε ο Ανδρέας Μεταξάς.

8. Η συνταγματική περίοδος

Μετά την παραχώρηση Συντάγματος, ο Ανδρέας Μεταξάς ανέλαβε Πρωθυπουργός και Υπουργός των Εξωτερικών. Είναι ο πρώτος που έφερε αυτόν τον τίτλο στη νεότερη ιστορία της Ελλάδας⁴³. Στην κυβέρνηση αντιπροσωπεύονταν όλα τα κόμματα. Συμμετείχαν, επίσης, σε αυτήν οι αρχηγοί του «αγγλικού» και του «γαλλικού» κόμματος, δηλαδή ο Μαυροκορδάτος και ο Κωλέττης αντίστοιχα, με την πρόσθετη ιδιότητα και των Υπουργών άνευ χαρτοφυλακίου, θέση, η οποία για πρώτη φορά εμφανίζεται στην ελληνική πολιτική ιστορία. Οι ανταγωνισμοί των κομμάτων και ο παραμερισμός του «ρωσικού» κόμματος, κατά τις διαδικασίες για τη σύγκληση της συνέλευσης, οδήγησαν τον Μεταξά σε παραίτηση. Νέος Πρωθυπουργός ορίστηκε ο Κωνσταντίνος Κανάρης, αλλά μετά την ψήφιση του Συντάγματος ο βασιλιάς όρισε διάδοχό του Πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο.

Στις εκλογές, που ακολούθησαν, το «γαλλικό» κόμμα σχημάτισε Κυβέρνηση σε συνεργασία με το «ρωσικό» κόμμα. Το δεύτερο «αγγλικό» κόμμα αποτέλεσε την αντιπολίτευση. Στις εκλογές αυτές εκλέχθηκαν 243 βουλευτές, οι οποίοι σταδιακά εκδήλωσαν τις κομματικές του προτιμήσεις⁴⁴. Ο Κωλέττης ορίστηκε

⁴¹ ό.π., 90.

⁴² Ι. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β', 107.

⁴³ Ν. Διαμαντούρος, «Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, 105.

⁴⁴ Οι ψηφοφόροι έγραφαν σε ένα χαρτί, εν είδει ψηφοδελτίου, τα ονόματα των βουλευτών, τους οποίους ψήφιζαν. Στο ίδιο χαρτί μπορούσαν να γράψουν ονόματα υποψηφίων από διάφορα

Πρωθυπουργός και Υπουργός Εσωτερικών αλλά και Εξωτερικών και Εκκλησιαστικών. Από το «ρωσικό» κόμμα, ο Μεταξάς έγινε Υπουργός Οικονομικών, ο Κίτσος Τζαβέλλας των Στρατιωτικών, ο Ζαφείριος Βάλβης της Δικαιοσύνης. Ο Κωλέττης κατηγορήθηκε ότι, με την ακύρωση της εκλογής πολλών βουλευτών της αντιπολίτευσης, παρενέβη και επηρέασε το τελικό αποτέλεσμα των εκλογών, πείθοντας, ταυτόχρονα, βουλευτές να στηρίξουν την κυβέρνηση, είτε με δωροδοκία είτε με υποσχέσεις⁴⁵. Δημιουργήθηκε, έτσι, το λεγόμενο «σύστημα» του Κωλέττη, στο στρατό με τον στρατηγό Γαρδικιώτη Γρίβα αλλά και στη δημόσια διοίκηση και τη χωροφυλακή⁴⁶. Ο πρεσβευτής της Αγγλίας Λάουονς, σε αναφορές προς την κυβέρνησή του, κατηγορούσε συνεχώς τις πρακτικές του Πρωθυπουργού Κωλέττη. Ο Υπουργός των Εξωτερικών της Αγγλίας Πάλμερστον χαρακτήριζε τον Κωλέττη «διεφθαρμένο, παράνομο, άσωτο, αντισυνταγματικό και τυραννικό»⁴⁷.

Σταδιακά, όμως, το «ρωσικό» κόμμα απομακρύνθηκε από την πολιτική του «γαλλικού» κόμματος. Τον Ιούλιο του 1845, ο Ανδρέας Μεταξάς αποχώρησε από την κυβέρνηση, λόγω διαφωνιών. Η κυριαρχία του «γαλλικού» κόμματος και της γαλλικής πολιτικής θεωρείται απόλυτη⁴⁸. Χαρακτηριστική είναι η αποστροφή του λόγου του πρώτου Γραμματέα της πρεσβείας της Γαλλίας στην Ελλάδα, Θουβενέλ: «εμείς κυβερνούμε την Ελλάδα». Επίσης χαρακτηριστική είναι και η ομολογία του ίδιου ότι συνέταξε, τον Ιανουάριο του 1846, τον λόγο στην Βουλή τόσο του βασιλιά Όθωνα όσο και του Πρωθυπουργού Κωλέττη⁴⁹. Ο Μακρυγιάννης υποστηρίζει ότι ο Γάλλος πρεσβευτής Πισκατόρυ ήταν αυτός που μαζί με τον Κωλέττη είχε το «δέσε και το λύσε» στην Ελλάδα⁵⁰. Αποτέλεσμα της παραίτησης Μεταξά ήταν η συνεργασία των δύο κομμάτων της αντιπολίτευσης, του «ρωσικού» και του «αγγλικού», απέναντι στην Κυβέρνηση του «γαλλικού»

κόμματα, εφόσον δεν υπήρχαν ψηφοδέλτια των κομμάτων. Άλλωστε η έννοια «κόμμα» δεν υπήρχε ούτε στο Σύνταγμα ούτε στον εκλογικό Νόμο, G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 263-264.

⁴⁵ Ν. Διαμαντούρος, «Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας», 119.

⁴⁶ Η βασίλισσα Αμαλία έλεγε για τον Κωλέττη: «δεν μπορεί να παραδεχθεί κανείς ότι είναι πολύ συνταγματικός», G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 294.

⁴⁷ Ο Μακρυγιάννης κατηγορούσε τον Κωλέττη για πλουτισμό στον Όθωνα χωρίς να μπορεί να το αποδείξει, στο Ι. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β', 141. Ο Hering θεωρεί την κατηγορία αυτή άκριτη, καθώς, μετά τον θάνατο του Κωλέττη, χρειάστηκε νόμος για να σβηστούν τα χρέη του, για το οποίο βλ. G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 220 υποσ. 87.

⁴⁸ Το «γαλλικό» κόμμα στόχο είχε την συνέχιση του αγώνα κατά των Τούρκων, δικαιοσύνη για τους αγωνιστές και διανομή γης στους αγωνιστές. Οι οπαδοί του εξέφραζαν την αντίθεσή τους στους Φαναριώτες και στους διανοούμενους, ενώ οι μάχιμοι αγωνιστές του αρνούσαν να ενταχθούν στον τακτικό στρατό, για το οποίο βλ. G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 209.

⁴⁹ Σπ. Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1828-1964)*, τόμος Α' (1828-1862), Πάπυρος, Αθήνα 1966, 214.

⁵⁰ Ι. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β', 144. Ο Μακρυγιάννης ονομάζει σκωπτικά τον Κωλέττη «γκενεράλ Κωλέττη».

κόμματος. Η αντιπολίτευση του «ρωσικού» κόμματος εστιάστηκε στο ζήτημα της διαδοχής του Όθωνα από έναν ορθόδοξο ηγεμόνα.

Η Αγγλία άρχισε να πιέζει στο ζήτημα της καταβολής των δόσεων του δανείου των 60 εκατομμυρίων φράγκων. Τον Ιανουάριο του 1847, μοίρα του αγγλικού στόλου, υπό τον ναύαρχο Πάρκερ, εισήλθε στα ελληνικά ύδατα και αξίωσε την αποζημίωση από το ελληνικό κράτος των Άγγλων υπηκόων των Ιονίων νήσων, οι οποίοι έπεσαν θύματα Ελλήνων πειρατών. Ο Κωλέττης δεσμεύτηκε ότι η Κυβέρνηση θα λάμβανε μέτρα για να περιορίσει το φαινόμενο της πειρατείας.

Στις εκλογές, που διεξήχθησαν, το «γαλλικό» κόμμα του Κωλέττη κατάφερε περιφανή νίκη. Ο θάνατος, όμως, του Κωλέττη τον Αύγουστο του 1847, εξαιτίας νεφρικής πάθησης, άλλαξε τα δεδομένα στην ελληνική πολιτική σκηνή. Διάδοχος του Κωλέττη ορίστηκε ο Κίτσος Τζαβέλλας. Ο πρεσβευτής της Αυστρίας Πρόκες Όστεν θεώρησε ότι, με τον θάνατο του Κωλέττη, έχανε ο Όθωνας το σημαντικότερο του στήριγμα στην πολιτική σκηνή καταλήγοντας στην ακόλουθη του θέση: «ο βασιλιάς δεν έχει (άλλη επιλογή) ή να υποκύψει ή να φύγει (να παραιτηθεί)». Ο ίδιος ο Όθωνας, σε επιστολή προς τον αδελφό του, και αναφερόμενος ευθέως στον Κωλέττη έγραφε: «είναι ο δάσκαλός μου»⁵¹. Αντίθετα, ο Μακρυγιάννης κατηγορούσε τον Κωλέττη ότι συγκέντρωνε γύρω του όλους τους διεφθαρμένους⁵².

Στις 6 Μαρτίου 1848, παραιτήθηκε ο πρωθυπουργός Κίτσος Τζαβέλλας και, κατόπιν, σχηματίστηκε Κυβέρνηση υπό τον Γεώργιο Κουντουριώτη. Η νέα Κυβέρνηση δεν είχε προσανατολισμό προς ένα συγκεκριμένο κόμμα⁵³. Στις 12 Οκτωβρίου, η Κυβέρνηση παραιτήθηκε. Στις 15 Οκτωβρίου 1848, ο Κωνσταντίνος Κανάρης αναλάμβανε εκ νέου την Πρωθυπουργία. Τα μέλη της Κυβέρνησης προέρχονταν από το «ρωσικό» και το «γαλλικό» κόμμα. Απουσίαζε το «αγγλικό» κόμμα, γεγονός που έκανε εντονότερη την εχθρότητα της αγγλικής διπλωματίας.

Έτσι, η Αγγλία αξίωσε για λογαριασμό της Ιονίου Πολιτείας, που βρισκόταν υπό την κυριαρχία της, τη διεκδίκηση των νησιών Ελαφονήσου και Σαπιέντζας (βόρεια των Κυθήρων και νότια της Μεθώνης αντίστοιχα). Παράλληλα, η «υπόθεση Πατσίφικο» έδωσε αφορμή στην Αγγλία να παρέμβει στην ελληνική πολιτική⁵⁴. Ο Δαβίδ Πατσίφικο ήταν Εβραίος, ο οποίος χρημάτισε πρόξενος της Πορτογαλίας στην Ελλάδα, μέχρι το 1842, όταν κατηγορήθηκε για κατάχρηση. Κατόπιν, άλλαξε υπηκοότητα και έγινε Άγγλος συνεχίζοντας να διαμένει στην Αθήνα. Τον Απρίλιο του 1849, κατά τους εορτασμούς της Μεγάλης Παρασκευής, επειδή είχε απαγορευτεί το κάψιμο ομοιωμάτων του Ιούδα, λόγω της παρουσίας του Εβραίου τραπεζίτη Ρότσιλδ στην Πρωτεύουσα, πολίτες της Αθήνας εισέβαλαν στην οικία του Πατσίφικο και προέβησαν σε καταστροφές. Ο Πατσίφικο ζήτησε τη

⁵¹ Σπ. Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1828-1964)*, 220.

⁵² Ι. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τόμος Β', 160.

⁵³ Ν. Διαμαντούρος, «Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας», 135.

⁵⁴ ό.π., 137-139. Σπ. Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1828-1964)*, 226-227.

βοήθεια της αγγλικής πρεσβείας ισχυριζόμενος ότι, μεταξύ άλλων, καταστράφηκαν και πορτογαλικά αξιόγραφα αξίας 665 χιλιάδων δραχμών.

Τον Ιανουάριο του 1850, ο Άγγλος πρεσβευτής Ουάις εξουσιοδότησε τον ναύαρχο Πάρκερ να αποκλείσει το λιμάνι του Πειραιά. Παρατηρήθηκε, σύμφωνα με αναφορά του Γάλλου πρεσβευτή Θουβενέλ, μετακίνηση των ψηφοφόρων του «αγγλικού» κόμματος προς το «ρωσικό» και το «γαλλικό» κόμμα⁵⁵. Στο μεταξύ, τον Δεκέμβριο του 1849, είχε οριστεί Πρωθυπουργός ο ναύαρχος Αντώνιος Κριεζής. Το Ιούλιο του 1850, ο αποκλεισμός τερματίστηκε. Είναι ενδεικτικό ότι η πορτογαλική κυβέρνηση διαβεβαίωσε ότι τα χρεόγραφα, που είχε στην κατοχή του ο Πατσίφικο ήταν αξίας μόνο 3.850 δραχμών⁵⁶.

9. Ο Κριμαϊκός πόλεμος και η παρακμή των «ξενικών» κομμάτων

Αφορμή για το ξέσπασμα του Κριμαϊκού πολέμου θεωρήθηκε η διαμάχη Καθολικών και Ορθοδόξων για τον έλεγχο των Αγίων Τόπων⁵⁷. Αιτία, όμως, ήταν ο ανταγωνισμός των Μεγάλων Δυνάμεων για την επικράτηση στην παρακμάζουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία⁵⁸. Η Ρωσία έστειλε τον ναύαρχο πρίγκιπα Μένσικωφ να απαιτήσει από την Πύλη την αναγνώριση του δικαιώματος προστασίας των Ορθοδόξων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που απέρρεε από τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή. Οι ρωσικές δυνάμεις, όταν δεν ικανοποιήθηκαν οι απαιτήσεις τους, κατέλαβαν τις παραδουνάβιες ηγεμονίες, ενώ ο ρωσικός στόλος, υπό την διοίκηση του ναυάρχου Νακίμωφ, κατέστρεψε εντελώς τον οθωμανικό. Το Φεβρουάριο η Αγγλία και η Γαλλία υπέγραψαν συνθήκη συμμαχίας με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τον Μάρτιο κήρυξαν τον πόλεμο στην Ρωσία.

Στις 12 Μαΐου 1854, γαλλικό στράτευμα, από 3.000 άνδρες, αποβιβάστηκε και κατέλαβε τον Πειραιά με σκοπό να αποτρέψει την συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο. Ο Όθωνας αναγκάστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις να διακηρύξει ουδετερότητα. Επιβλήθηκε Κυβέρνηση φιλική προς την Αγγλία και την Γαλλία, με Πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, το «Υπουργείο της κατοχής», όπως το ονόμαζαν οι σύγχρονοι⁵⁹. Ο Άγγλος ιστορικός Ντάγκλας Ντέικιν χαρακτηρίζει τη διακυβέρνηση του Μαυροκορδάτου «δικτατορική»⁶⁰.

⁵⁵ Ν. Διαμαντούρος, «Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας», 140.

⁵⁶ Σπ. Μαρκεζίνης, *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1828-1964)*, 231.

⁵⁷ Μ. Λάσκαρις, *Το Ανατολικό Ζήτημα, τόμος Α' (1800-1923)*, Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1978, 107-109. Στ. Παπαδόπουλος, «Ο Κριμαϊκός Πόλεμος και ο Ελληνισμός», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, 143.

⁵⁸ Ο Κολιόπουλος θεωρεί βασικά αιτίες του πολέμου την προκλητική ρωσική πολιτική, που δεν άφηνε περιθώρια οπισθοχωρήσεως στους αντιπάλους της, καθώς και την αδυναμία της βρετανικής κυβέρνησης να ακολουθήσει σταθερή πολιτική αντιστεκόμενη στην πίεση της κοινής της γνώμης εντός της Αγγλίας, για το οποίο βλ. Ι. Κολιόπουλος, *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945. Από την Γαλλική Επανάσταση στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1993, 195.

⁵⁹ Στ. Παπαδόπουλος, «Ο Κριμαϊκός Πόλεμος και ο Ελληνισμός», 148.

⁶⁰ D. Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας (1770-1923)*, 136.

Ο αθηναϊκός λαός, όμως, αγανακτούσε για την παρουσία και την συμπεριφορά των ξένων στρατευμάτων. Το γεγονός, ιδιαίτερα, που έκανε αφόρητη την παρουσία των στρατευμάτων ήταν η επιδημία χολέρας, που μετέφεραν τα γαλλικά στρατεύματα από την Βάρνα. Κατά το ξέσπασμα της επιδημίας, πέθαναν 3.000 κάτοικοι της πρωτεύουσας, το ένα δέκατο του πληθυσμού της Αθήνας. Στις 28 Σεπτεμβρίου 1855, παραιτήθηκε η κυβέρνηση Μαυροκορδάτου. Ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος έκτοτε αποχώρησε οριστικά από την ενεργό πολιτική σκηνή. Στη νέα κυβέρνηση, Πρωθυπουργός ανέλαβε ο Δημήτριος Βούλγαρης. Τα στρατεύματα κατοχής εγκατέλειψαν την Ελλάδα, στις 15 Φεβρουαρίου 1857⁶¹. Ο Κριμαϊκός πόλεμος είχε καταλυτική επίδραση στην εσωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας. Εξαιτίας της ξένης κατοχής και της συμπεριφοράς των συμμαχικών στρατευμάτων, ο ελληνικός λαός έχασε κάθε εμπιστοσύνη στις Μεγάλες Δυνάμεις και πλέον δεν εξαρτούσε την πρόοδο του έθνους και την πραγμάτωση των επιδιώξεών του από την βοήθεια της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας⁶².

---

⁶¹ Στ. Παπαδόπουλος, «Ο Κριμαϊκός Πόλεμος και ο Ελληνισμός», 167.

⁶² ό.π..

Συμπεράσματα

Οι αρχηγοί των ξενικών κομμάτων δεν λειτουργούσαν ως πράκτορες των Μεγάλων Δυνάμεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλές φορές συγκρούστηκαν με τις κυβερνήσεις των χωρών που συμπαθούσαν. Ο Μαυροκορδάτος διατύπωνε την εξής άποψη: «είμαστε Έλληνες και όχι Ρώσοι, Άγγλοι ή Γάλλοι». Επίσης, τα γαλλικά στρατεύματα αντιτάχθηκαν στα ρουμελιώτικα σώματα του αρχηγού του «γαλλικού» κόμματος, Ιωάννη Κωλέττη⁶³. Ο Hering υποστηρίζει ότι τα ξενικά κόμματα δεν μπορούν να θεωρηθούν ούτε κόμματα προσωπικοτήτων, γιατί αρχηγοί τους γίνονταν ακόμη και αμόρφωτοι αγωνιστές, ούτε κόμματα ενσωμάτωσης μαζών⁶⁴. Και συνεχίζει χαρακτηρίζοντας τα κόμματα «συνδυασμό απολίθωσης ορισμένων παραδόσεων», όπως η Ορθοδοξία, και επιθυμίας ταχύρρυθμου εξευρωπαϊσμού. Κοινές θέσεις και των τριών κομμάτων μπορούμε να θεωρήσουμε: α) την επιθυμία για παραχώρηση συντάγματος, β) την απόδοση αξιωματών σε Έλληνες - όχι στους Βαυαρούς- και γ) την υποστήριξη του αλυτρωτισμού και της απελευθέρωσης των ομογενών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁶⁵. Τα κόμματα είχαν πολύ καλά δομημένη τοπική οργάνωση, αν συγκρίνουμε με το γεγονός ότι στην Αγγλία κομματικές οργανώσεις ιδρύθηκαν μόλις το 1860.

Συνολικά, η πολιτική δράση των λεγόμενων ξενικών κομμάτων είχε τόσο θετικές, όσο και αρνητικές συνέπειες. Αυτή την πολιτική περίοδο, κατά πρώτον, επιτεύχθηκε η παραχώρηση του πρώτου Συντάγματος της Ελλάδας. Και, κατά δεύτερον, τέθηκαν οι βάσεις για την ανάληψη της εξουσίας από Έλληνες πολιτικούς και όχι από ξένους. Αρνητικό στοιχείο μπορεί να θεωρηθεί η συνεχής παρέμβαση των τριών Μεγάλων Δυνάμεων στην εσωτερική πολιτική με τις διχαστικές συνέπειες που αυτή συνεπαγόταν. Η πολιτική δράση των ξενικών κομμάτων θα σταματήσει ουσιαστικά μετά την λήξη του Κριμαϊκού Πολέμου και την ξενική κατοχή που την ακολούθησε.

⁶³ G. Hering, *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, 267.

⁶⁴ *ό.π.*, 268-269.

⁶⁵ *ό.π.*, 272, 274.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Διαμαντούρος, Νικηφόρος (1977), «Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Κολιόπουλος, Ιωάννης (1993), *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945. Από την Γαλλική Επανάσταση στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Λάσκαρις, Μιχαήλ (1978), *Το Ανατολικό Ζήτημα*, τόμος Α' (1800-1923), Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρά.
- Μακρυγιάννης, Ιωάννης (2014), *Απομνημονεύματα*, τόμοι Α' και Β', Αθήνα: Εστία.
- Μαρκεζίνης, Σπυρίδων (1966), *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1828-1964)*, τόμος Α' (1828-1862), Αθήνα: Πάπυρος.
- Παπαδόπουλος, Στέφανος (1977), «Ο Κριμαϊκός Πόλεμος και ο Ελληνισμός», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Πετρόπουλος, Ιωάννης & Κουμαριανού, Αικατερίνη (1977) «Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)», στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΓ', *Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Dakin, Douglas (1989), *Η ενοποίηση της Ελλάδας (1770-1923)*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Hering, Gunnar (2008), *Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*, Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Petropoulos, John (1997), *Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)*, τόμοι Α' και Β', Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.